

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRKİYE - YUGOSLAVYA İLİŞKİLERİ VE KRAL ALEXANDER'IN TÜRKİYE ZİYARETİ

TURKEY - YUGOSLAVIA RELATIONS IN THE PERIOD OF ATATURK AND KING ALEXANDER'S VISIT TO TURKEY

Salim GÖKÇEN*

Öz

Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde Türkiye Cumhuriyeti, uzun yıllar Türk egemenliğinde kalan Balkanlar ile yakın ilişkiler kurmaya çalıştı. Balkanların Türkiye'nin güvenliği açısından stratejik öneme sahip olması Türkiye'nin Balkan ülkeleriyle ilişkilerine olumlu yansımıştır. Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında diplomatik ilişkiler 1 Kasım 1914'de kesilmişti. 1 Aralık 1918'de, Kral Petar Karadjordjević, Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nı kurarak başına geçtiğini ilan etti. Kral Petar'dan sonra 16 Ağustos 1921'de Alexander Karadjordjević kral oldu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bir barış ortamı oluşmasına rağmen, bu sonucu kabullenmeyen devletler de mevcuttu. Avrupa'da İtalya ve Almanya, Balkanlarda ise Bulgaristan anti-revizyonist bir dış politika içerisine girmişlerdi. Türkiye ise kendisi için barışçı bir politikayı hem içte hem dışta benimsemişti. Bu amaçla bütün komşuları ile barış ve dostluk antlaşmaları imzalamıştır. 28 Ekim 1925'te Ankara'da Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı ile Türkiye arasında dostluk antlaşması imzalanması ile diplomatik ilişkiler yeniden kurulmuştur. 3 Ekim 1929'da Alexander Karadjordjević ülkesinin adını Yugoslavya olarak değiştirmişti. Alexander Karadjordjević, Atatürk'ten ve onun yaptığı işlerden etkilendiğinden Yugoslavya ile Türkiye arasındaki ilişkileri iyileştirmeye çalışmıştır. Türkiye, Balkan ülkeleri ile yaptığı ikili anlaşmalarla ilişkilerini güçlendirdi. İkinci Dünya Savaşı yaklaşırken Balkanların güvenliği için daha güçlü bir işbirliği gerektiğini bilen Türkiye Cumhuriyeti, bu amaçla 1934 yılında kurulan Balkan Antantı'na öncülük etti. Bu diplomasisiyle Türkiye, Atatürk döneminde, Balkan devletleri arasında saygın bir yer kazandı.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Yugoslavya, Atatürk, Alexander Karadjordjević, Balkan Antantı.

Abstract

The Turkish Republic, which the leader Mustafa Kemal Atatürk was built, tried to established the close relations with the Balkans that was remained Turkish sovereignty very long years. Balkanlar has a strategic importance for Turkey's safety, all of these have reflected positively to the Turkey's relations with Balkan countries. The diplomatic relations between Ottoman State and Serbia was interrupted at 1 November 1914. At 1 December 1918, proclaiming his kingdom King Petar Karadjordjević declared himself as the head of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes. After the King Petar, Alexander Karadjordjević became king at 16 August 1921. After the first world war although there had been a peace duration of time, there were some countries who didn't accept the position and condition of peace. Germany and Italy in Europe and Bulgaria in Balkans had been conducting anti-revisionist foreign affairs policies. But Turkey had been conducting peaceful policies both at home and out of home. That is why Turkey had signed peace treaties with all neighboring countries. Upon the friendship treaty between Turkey and Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes at 28 October 1925 in Ankara, the diplomatic relations was again established. At 3 October 1929, King Alexander Karadjordjević changed the name of the country as Yugoslavia. Being effected Atatürk and his works, King Alexander Karadjordjević tried to improve the relation between Yugoslavia and Turkey. Turkish Republic has signed bilateral agreements with Balkan States and worked to protect the security and peace of Balkan Region. When approaching the Second World War, Turkey was pioneered to establishment of Balkan Entente in 1934. On Atatürk period, with this diplomacy, Turkey won a respectable place among the Balkan states.

Keywords: Turkey, Yugoslavia, Atatürk, Alexander Karadjordjević, Balkan Entente.

GİRİŞ

I. Dünya Savaşı öncesi Balkan coğrafyasına bakıldığında, Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadasında yer almadığı görülür. Osmanlı Devleti'nin bu coğrafyadan ayrılmasına rağmen Balkan Yarımadasında, halkların birbirleri ile ilişkileri açısından, pek fazla bir şeyin değişmediğini söylemek de mümkündür. Nitekim Balkan halkları beş yüz yıl boyunca tek bir bayrak altında yaşamışlardır. Tek bir dünyanın parçası olmuş ve birbirlerini etkilemişlerdi. Dolayısı ile Osmanlı mirası, her bireyin hayatının ayrılmaz ve kolayca silinemeyen bir parçası idi. Örneğin, bütün Balkan halklarının dillerine pek çok Türkçe kelime girmişti. 1966'da Saraybosna'da Sırpça-Hırvatça dilindeki Türkçe kelimeleri liste halinde sunan 657 sayfalık bir sözlük yayımlandı. Yine Balkan Mutfağı da aynı şekilde Osmanlı Mutfağı ile benzerlikler gösterirken, Rusya, İtalya ve Avusturya mutfaklarından farklılıklar arz etmektedir. Osmanlı kültürü sadece Balkan dilini, edebiyatını, mutfağını etkilememiş aynı zamanda mimarisini, güzellik anlayışını da şekillendirmişti (Jelavich, II, 2006: 109-111).

Osmanlı mirasının canlı tanığı olarak Mustafa Kemal Atatürk de, Balkanlara karşı özel bir ilgi duymaktaydı. O'nun ilgisinin nedeni, Balkanların sadece stratejik öneminden kaynaklanmamakta aynı zamanda çocukluk, gençlik ve subaylık yıllarının geçtiği bir coğrafya olması itibari ile de Balkanlar önem

* Prof. Dr., Erzincan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, sgokcen@erzincan.edu.tr

kazanmaktaydı. Atatürk; Balkan Milletlerini de Türkiye ile kader birliği olan milletler olarak adetâ kendi milleti gibi görüyordu (Aydemir, III, 1999: 389-390).

Bu konudaki görüşünü şu şekilde dile getirmiştir¹;

"Balkan Milletleri, içtimaî ve siyasî ne çehre arz ederlerse etsinler, onların Orta Asya'dan gelmiş, aynı kandan, yakın soylardan müşterek cedleri olduğunu unutmamak lazımdır... Balkan Milletlerinin asırlara şamil müşterek bir tarihi vardır. Bu tarihin elemli hatıraları varsa, onlara sahip olmakta bütün Balkanlar müşterektir. Türklerin hissesi ise daha az acı olmamıştır. Siz, mazinin karışık his ve hesapları üstüne çıkararak; derin kardeşlik hisleri arayacaksınız... İnsanları mesut edecek yegâne vasıta onları birbirine yaklaştırarak, onlara birbirlerini sevdirecek, karşılıklı maddî ve manevî ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir".

Osmanlı mirasının hem olumlu hem de olumsuz yönleri ilerleyen yıllarda Balkan ülkelerinin tarihine de yansımaktır. Balkanları yakından tanıyan Atatürk, Cumhuriyet'in ilânından sonra Balkan ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmayı istemiş ve bu doğrultuda karşılıklı dostluk anlaşmaları yaparak, Türkiye'nin güvenlik sahasını en az Tuna'ya kadar götürmek fikrini hayata geçirmek istemiştir. Ortak bir kültürü paylaşmaları, diğer Balkan ülkeleri ile olduğu gibi Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerde de en önemli bağı oluşturmaktadır.

SIRP, HIRVAT VE SLOVEN KRALLIĞI (YUGOSLAVYA KRALLIĞI)

Bütün dünyayı etkisi altına alan Fransız İhtilali, Avrupa'da da etkili olmuş ve hızla gelişmeye başlayan ulusçuluk akımının yansımaları ile Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Sırp, uzun bir mücadelenin ardından 1878 Berlin Antlaşması ile Sırbistan adını alarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi.

Berlin Kongresi kararları, Balkan Yarımadası'ndaki Osmanlı topraklarının büyük bir kısmının kaybedilmesine yol açmıştı. Epir'in bir parçası olan Teselya ile Sırbistan ve Karadağ sınırında bulunan topraklar teslim edilmişti. Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Yenipazar Sancağı Osmanlı hâkimiyetinde olmasına rağmen artık doğrudan İstanbul'un kontrolünde değildi. Habsburg'un Bosna-Hersek'i işgalinin bir gün sona ereceği ve bu vilayetlerin geri alınacağı umudu hiçbir zaman bitmedi. Sırbistan bu tarihten itibaren özellikle Makedonya bölgesine yönelik genişleme faaliyetlerine hız verdi. Amaçlarını gerçekleştirebilmek için düşman devletlerle dahi askerî ittifaklar kurmaktan geri durmadı. Balkan Savaşları ile birlikte önemli toprak kazanımları elde ettiler. 13 Mart 1914'te imzalanan İstanbul Barışı neticesinde Balkan Savaşı sona ermişti. 12 maddeden oluşan bu anlaşma² ile Sırbistan'da kalan Türklerin statüsü tespit edilmiş, bununla birlikte Sultan Murad Hüdavendigâr'ın Kosova'da bulunan türbesine ait bina ve arsaların hiçbir şekilde kamulaştırılmayacağı karara bağlanmıştı.

Sırbistan, Balkan Savaşları'nın hemen ardından çıkan I. Dünya Savaşı'nda İtilaf Devletleri safında yer aldı. Savaş sırasında Sırbistan Krallığı ile Karadağ Prensiği, Avrupa'nın siyasi coğrafyasında yerlerini koruyorlardı. Savaş sonrasında ise Hırvatistan, Slovenya, Bosna-Hersek ve Voyvodina bölgeleri Avusturya-Macaristan egemenliğinde idi. Ekim 1918'de, Habsburg'un çöküşünden hemen önce, Zagreb'deki siyasi liderler; "Slovenler, Hırvatlar ve Sırp Ulusal Konseyi"ni kurdular. Daha sonra bu konsey Sırbistan ve Karadağ'a katılma yönünde oy kullandı. Prens-Naip Alexander, 1 Aralık'ta Ulusal Konsey'in teklifini kabul edince, birleşmeye yönelik ilk adımlar atılmış oldu. Slav Temsilcilerinin Kara Yorgi Hanedanı'nın etrafında birleşmesiyle Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı (Yugoslavya Krallığı) kuruldu³.

TÜRKİYE - YUGOSLAVYA SİYASİ İLİŞKİLERİ

Yapmış olduğu milli mücadeleden galip ayrılan Türkiye, İtilaf Devletleri ile 1923'te Lozan'da anlaşma imzaladı. Bu durum, Türkiye'nin İtilaf ülkelerine siyasi bütünlüğünü kabul ettirdiği anlamına geliyordu. Yugoslavya Krallığı, Lozan Barış Konferansı'nda genel olarak Müttefik Devletlerin görüşlerini destekledi. Özellikle Trakya sınırı konusunda hassas davranan Yugoslavya, Türkiye'nin Meriç'in batısında toprak kazanımları elde etmemesi için elinden geleni yaptı⁴.

¹ 25 Ekim 1931'de Balkan Konferansı delegelerinin TBMM salonundaki merasim toplantısında ve Fransızca olarak yaptığı konuşma için bkz. *Atatürk'ün Söylev Demeçleri* (1997). (haz. Nimet Arsan), Ankara: AAM Yay. s.305-307.

² *Düstur*, Tertib-i Sani, VII, s.62.

³ 1929'da Yugoslavya adını alan Yugoslavya Krallığı, bugünkü Makedonya, Sırbistan, Bosna-Hersek, Karadağ ve Kosova'nın tamamı ile Slovenya ve Hırvatistan'ın büyük bir kısmını içine almaktaydı. Bkz. Ahmet Şükrü Esmer (1953). *Siyasi Tarih (1919-1939)*, Ankara: s.63. Özer Sükan (2001). *XXI. Yüzyılda Balkanlar ve Türkiye*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi. Fahir Armaoğlu (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, I, Ankara: İş Bank. Yay. s.183. Jelavich (2006). *Balkan Tarihi*, II, s.131. Kasım ayında "Karadağ Milli Meclisi" Kral Nikola'yı tahtından indirerek Karadağ'ın Sırbistan'a katıldığını duyurmuştur. Kısa süre sonra da Sırbistan Kralı Alexander'a "Sırp, Hırvat ve Sloven Kralı" unvanı verilmiştir. Berhan Ekinci (1993). "Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye" *Balkanlar*, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yay. s.251-252. Hugh Poulton (1993). *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, (Çev: Yavuz Alagon), İstanbul: Sarmal Yayınevi, s.16.

⁴ Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nı, Lozan Antlaşması boyunca dönüşümlü olarak Dışişleri Bakanı M. Nintchitch, Paris Elçisi Spalaikovitch, Sofya Elçisi Rakitich, M. Christitch, M. Antitch, İlitich, M. Djouritch, M. Georgevitch ve Bern Elçisi Yovanovitch temsil etmiştir. Bkz. Seha L. Meray (1969). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar Belgeler*, Takım: 1. Cilt: 1. Kitap: 1. Ankara: AÜSBF Yayınları, s.25-89.

21 Kasım 1922'de Lozan görüşmeleri devam ederken Hüseyin Rauf Bey tarafından İsmet Paşa'ya gönderilen telgrafta; Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Başbakanı Pasić'in, Albay Tasić'i gayri resmi olarak Ankara'ya gönderdiği, adı geçen şahsın iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması üzerinde durduğu, ancak iki ülke arasında diplomatik ilişki kurulmasına taraftar olsalar da adı geçen şahsın gayri resmi olarak Ankara'ya gelmesinden dolayı; Lozan'daki Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Heyeti ile Türk Heyetinin anlaşarak diplomatik ilişkileri başlatmasının uygun olacağını bildirmiştir⁵. Bunun yanında Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı, Düyun-u Umumiye borçlarından kendisine düşen meblağı ödemek istemediğinden Lozan Barış Antlaşması'nı onaylamamıştır⁶.

Lozan'ın ardından siyasî bütünlüğünü kabul ettiren Türkiye, yakın çevresinde meydana gelen gelişmeleri dikkatle izlemek zorundaydı. İngiltere ve Fransa'nın manda sistemi aracılığı ile Ortadoğu'daki varlıkları devam etmekte, 12 Ada'da askeri gücü elinde bulunduran Mussolini İtalyasının Balkanlar üzerindeki yayılcı düşünceleri de endişe yaratmaktaydı. Türkiye her ne kadar 1920'lerde siyasi bazı başarılar elde etmiş olsa da diplomatik anlamda yalnızlıktan kurtulamamıştı. İtilaf devletleri ile halen Lozan'da çözüme kavuşturulamayan sorunlarla uğraşmakta ve ekonomik anlamda ayaklarının üzerinde durmaya çalışmakta idi (Barlas, 1996: 262-263).

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye ile Yugoslavya arasında diplomatik ilişkiler gayri resmi olarak sürdürülmekle birlikte 1924 yılına gelindiğinde, Yugoslavya Hükümeti hâlâ Lozan Barış Antlaşması'nı onaylamamak kararından vazgeçmiş değildi (Özgiray, 1999: 11). Buna rağmen Türkiye diplomatik ilişkileri geliştirmek niyetinde idi. Lozan Antlaşmasından sonra ilk olarak Tahir Lütfi (Tokay), 4 Aralık 1924-24 Mayıs 1925 döneminde Belgrad'daki Polonya Büyükelçiliği'ne bağlı Türk Konsolosu olarak görev yapmıştır. 24 Mayıs 1925'den itibaren ise Belgrad'da Polonya Büyükelçiliği'ne bağlı olmadan mümessil sıfatıyla Türkiye'yi temsil etmeye başlamıştır⁷. 24 Haziran 1925'te Arnavutluk Ortaelçiliği'ne Tahir Lütfi (Tokay) Bey, Onun yerine Belgrad Mümessilliği'ne de Yusuf Hikmet (Bayur) Bey'in tayinine karar verilmiştir⁸.

1924 yılında başlayan resmi diplomatik ilişkileri kurma çabaları, 1925 yılında hız kazandı⁹. Bazı konularda benzer karşılıkların bulunmaması iki ülke vatandaşlarını zor durumda bırakmaktaydı¹⁰. Bu durum iki ülke ilişkilerinin sağlıklı bir siyasal zemine oturtulmasında hızlandırıcı bir etkendi. Bu anlayışla gerçekleştirilen yoğun temasların ardından iki ülke ilişkilerini normalleştirmek ve dostluk antlaşması imza etmek üzere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kamil Bey'e 18 Ekim 1925'te yetki verildi¹¹. Nitekim 28 Ekim 1925'te Ankara'da, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Kamil Bey ile Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı temsilcisi M. Trajan Jivković tarafından iki ülke arasında bir dostluk antlaşması imzalandı¹². Antlaşma Türkiye ile Yugoslavya arasında resmi diplomatik ilişkileri başlatmasının yanında, iki ülke ilişkilerinin zamanla daha da geliştirilmesine öncülük etti¹³.

28 Ekim 1925 tarihli antlaşma ile iki ülke arasında yeniden diplomatik ilişkiler kurulması üzerine, 18 Ocak 1926'da, Gazi Mustafa Kemal'den, Sırp, Hırvat ve Sloven Kralı Alexander Karadjordjević'e; Yusuf Hikmet (Bayur) Bey'in Belgrad'a Orta Elçi olarak atanmasına dair güven mektubu gönderilmiştir (Şimşir, 2001: 259). Böylece, 23 Şubat 1926'da Belgrad'da temsilci olarak bulunan Yusuf Hikmet Bey'in görev unvanının "elçi" olarak değiştirilmesine karar verildi¹⁴. Sırp, Hırvat ve Sloven Kralı Alexander

⁵ Bilal Şimşir (1990). *Lozan Telgrafları (1922-1923)*, I, Ankara: TTK Yay. s.115-116. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Başbakanı Pasić adına Albay Tasić, 17 Kasım 1922'de Mustafa Kemal Paşa ile görüşme isteğini dile getirmiştir. Bkz. *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, Fon Kodu: 030/10/0/0, Yer No: 130/935/1.

⁶ Şimşir (1990). *Lozan Telgrafları*, II, Ankara: TTK Yay. s.586,602. Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı'nın delegelerinden Yovanovitch, 18 Temmuz 1923'te Konferansa çağırılan devletlerin temsilci heyetlerinin başkanlarına II. Bölümün 1. Kesimi (mali hükümler ile ayrıcalıklara ilişkin) ve ekli protokolün II. kesimi dışında antlaşmayı imzalayabileceklerini bildirmiştir. Bkz. Meray (1969). *Lozan Barış Konferansı*, VII, s.249-250. 20 Temmuz 1923'de Konferansa çağırılan devletlerin temsilci heyetlerinin başkanları, Yovanovitch'e şartlı imzalama teklifinin kabul edilemeyeceğini bildirerek; antlaşmayı ileride imzalama yeteneği verecek bir protokolün düzenlenmesine karar verdiklerini açıklamıştır. Bkz. Meray (1969). *Lozan Barış Konferansı*, VII, s.251.

⁷ B.C.A. 030/11/1/0/13/21/16.

⁸ B.C.A. 030/18/1/1/14/40/18.

⁹ B.C.A. 030/10/0/0/250/691/3.

¹⁰ *Cumhuriyet*, (31 Temmuz 1925).

¹¹ B.C.A. 030/18/1/1/16/66/3.

¹² Antlaşmanın 1. maddesinde, ilgili iki devlet ve ulus arasında barış ve dostluğun hâkim olacağı, 2. maddesinde, iki tarafın da devletler hukuku kurallarına uygun biçimde diplomatik ilişkiler kuracağı, 3. Maddesinde ise Oturma ve Ticaret sözleşmeleri yapılacağı yazılıdır. Antlaşma, bu maddelerden ayrı olarak Jivković'in, Tevfik Kamil Bey'e verdiği bir mektubu da içermektedir. Jivković özetle; antlaşma yürürlüğe girdikten sonra iki taraf arasındaki tüm sorunları gidermeye yönelik görüşmeler ve antlaşmalar yapmayı hükümetinin kabul ettiğini bildirmiştir. *TBMM Kavanin Mecmuası* (1941). II. Devre, IV, Ankara: s.63-64. *Düstur*, Üçüncü Tertip, VII, s.162.

¹³ Daily Telegraph Gazetesinin, Türk hükümetinin Yugoslavya ile yakınlık kurmak istediğine dair haberi için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/219/475/7.

¹⁴ B.C.A. 030/18/1/1/18/14/4.

Karadjordjević ise Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e, 18 Haziran 1926'da Tihomir Popović'i Orta Elçi olarak Ankara'ya atadığına dair güven mektubunu gönderdi (Şimşir, 2001: 261).

Genel olarak olumlu yönde gelişme eğiliminde olan ikili ilişkiler, 1930'lara kadar oldukça sancılı ilerledi. Yugoslavya'nın, ülkesindeki Türklerin mallarına ve emlaklerine el koyması Türk-Yugoslav ilişkilerinin gelişmesindeki engellerin başında geliyordu. 1927 yılında Yugoslavya'nın bu el koyma işlemlerini askıya alması, iki ülke ilişkilerini yumuşatmış gibi görünse de 1928 yılı boyunca boşlukta kalan Türk emlaki sorunu nedeniyle ilişkilerde büyük ölçüde bir samimiyet sağlanamadı (Özgiray, 1999: 12).

Bununla birlikte, Balkanlarda İtalya ve Yugoslavya arasında ciddi bir çekişme bulunmaktaydı. İtalya, Balkanları genişleme siyasetinin önemli bir basamağı olarak görüyordu. Yugoslavya ise İtalya'nın Balkanlarda nüfuz kazanmasını istemiyordu. Böyle bir ortamda Türkiye'nin İtalya ile yakınlaşması ve 1928 yılında bir antlaşma imzalaması Yugoslavya'nın tepkisini çekti. Türkiye ile Yugoslavya'nın 1928 yılında aralarındaki soğukluğun bir diğer nedeni de bu idi¹⁵.

İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler 1933 yılında yoğunluk kazandı. 4 Ekim 1933 tarihinde Yugoslavya Kralı Alexander'ın İstanbul ziyareti¹⁶, Türkiye tarafından Yugoslavya dostluğunun ve gelecek için daha iyi ilişkilerin başlangıcı olarak yorumlandı. Türkiye ile Yugoslavya siyasi ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesinin temel nedeni, her iki ülkenin de Balkanlarda statükonun korunmasına taraftar olmalarıydı (İvgen, 2007: 63).

İçeriği 9 Kasım 1933 tarihinde Cenevre'de kararlaştırılan "*Türkiye- Yugoslavya Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması*"¹⁷ 27 Kasım 1933 tarihinde Belgrad'da imzalandı. Antlaşmaya göre; Türkiye ve Yugoslavya arasında diplomatik yollarla belirli bir sürede çözümlenemeyen sorunların barışçı olmayan yöntemlerle çözümlenmesi yoluna gidilmeyecekti. Ayrıca taraflar savaşa, milli siyasetlerinin bir aracı olarak başvurmamayı taahhüt etmekteydiler. Antlaşmanın imzalanmasının ardından yayımlanan resmi tebliğde; iki ülke Dışişleri Bakanları, Türkiye ile Yugoslavya arasında çözümlenmemiş sorunların yanı sıra uluslararası gelişmeleri değerlendirecekler ve Balkanları ilgilendiren konularda görüşmelerde bulunacaklardı. Tebliğde vurgulanan bir nokta da iki hükümetin siyasetlerinin uluslararası antlaşmalara aynı prensiplerle bağlı bulduklarının açık bir şekilde ifade edilmiş olmasıydı¹⁸.

"*Türkiye -Yugoslavya Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması*" iki ülke arasında bir işbirliği ortamı yaratmış oldu. Bu anlaşma Balkan Devletleri arasında ortak çalışma anlayışına zemin oluşturması açısından da önemliydi¹⁹. Nitekim Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yevtić bu durumu vurgulayarak; "*Gayemiz Balkanlarda sulhu tesis için hayati bir ehemmiyeti haiz olan bugünkü nizamı Balkanlar'da idame etmektir. Bugünkü konuşmalarımızın esası işte budur*"²⁰ şeklinde bir demec verdi.

Şubat 1934'te imzalanan Balkan Paketi ile birlikte iki ülke arasındaki yakınlık daha da ileriye götürüldü. Balkan Paketi'nin imzalanmasından hemen sonra 18 Nisan 1934 tarihinde Yugoslavya Dışişleri Bakanı Yevtić Ankara'ya geldi. Yunanistan'da Venizelos'un önderliğinde Balkan Paketi'ne karşı örgütlenen muhalefetin, Paketi geri bıraktırması dedikodularının dolaştığı bir ortamda gerçekleşen bu ziyaret, önemli bir mesaj niteliğindedir²¹.

1936'da Avrupa'daki karışık siyasi ortam gittikçe ağırlaşmaktaydı. Böyle bir siyasi ortamda Balkanlar'daki diplomatik temaslar daha da önem kazandı. Yugoslavya Başbakanı Milan Stojadinović'in 28-31 Ekim 1936 tarihleri arasında Ankara'yı ziyareti Balkanlar'da barışa yönelik çalışmaların bir göstergesiydi. Stojadinović'in Ankara ziyareti, Türkiye ile Yugoslavya arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde önemli bir adım teşkil etti. Yapılan görüşmelerde (Eren, 1989: 1939-1946) Türkiye ile Yugoslavya arasında her alanda çıkarların örtüşmesi üzerine görüş birliğine varıldı. Türkiye Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, "*Türkiye ile Yugoslavya arasında mevcut sağlam ilişkiler bütün Balkan milletleri arasında mevcut olması gereken ilişkilerdendir. Balkanlar bu ideale doğru ne kadar fazla yükselirlerse mutluluk ve ilerlemeleri o nisbette artar*"²² diyerek Türk-Yugoslav ilişkilerinin önemini vurgulamıştır.

¹⁵ Türkiye'nin uluslararası ilişkileri hakkında Yugoslavya Ateşemiliterinin 9 Ocak 1928 tarihinde hazırlamış olduğu rapor için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/101/654/27.

¹⁶ Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile Yugoslavya Kralı Alexander arasındaki görüşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge)* (1994). II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay. (Belge:35), s.225-227.

¹⁷ *Düstur*, Üçüncü Tertip, XV, s. 199-207. *Aydın Tarihi*, Sayı:1, (İkinci Kanun 1934), s.97-101. Dostluk Antlaşması ve Tevfik Rüştü Bey'in Belgrad ziyaretleri dolayısıyla Yugoslav basınında çıkan değerlendirmeler için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/251/696/23. B.C.A. 030/0/010/000/000/251/696/25.

¹⁸ *Aydın Tarihi*, Sayı:1, (İkinci Kanun 1934), s.94. *Cumhuriyet*, (28 Teşrin-i sani 1933).

¹⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, (23 İkinci Teşrin 1933).

²⁰ *Cumhuriyet*, (29 Teşrin-i sani 1933). *Hakimiyet-i Milliye*, (29 İkinci Teşrin 1933).

²¹ Yevtić'in Ankara'yı ziyareti Türkiye ve Yugoslavya basınında büyük ilgiyle karşılandı. Bu çerçevede Türkiye -Yugoslavya ilişkilerinin gelişimi ve gelişen ilişkilerin Balkanlar ve Dünya barışına katkısını ele alan yazılar yayımlandı. Bkz. *Aydın Tarihi*, Sayı:5, (Mayıs 1934), s.115-126.

²² *Cumhuriyet*, (30 Birinci Teşrin 1936).

Balkanlarda diplomatik temasların arttığı bir dönemde Başbakan İsmet İnönü ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras 12 Nisan 1937 tarihinde Belgrad'a gitti. İsmet İnönü'nün ziyareti, bölgesinde yaptığı antlaşmalarla dikkatleri üzerine toplayan Yugoslavya'nın üstündeki sis perdesinin dağılmasını sağladı (Nadi, 1937: 3). Stojadinović ve İnönü'nün demeçlerinde bunu net olarak görmekteyiz. Stojadinović'in "*Türk Heyeti'nin Belgrad'ı ziyareti sadece iki memleket arasında devamlı ve samimi bir dostluk tezahürü değildir. Balkan Antantı çerçevesi içinde tesis ettiğimiz ve Küçük Antant'ın çok müteyemmin bir surette tamamladığı barışçı ve yapıcı siyasetinin devamı, takviyesi ve genişletilmesi hakkındaki ortak arzularımızın da ifadesidir. İki memleket, müttefikleri ile samimi ve tesirli bir teşriki mesaide bulunmak ve istisnasız bütün komşularıyla devamlı bir barış muhafaza etmek arzuları hakkında kâfi deliller göstermişlerdir*" şeklindeki açıklamasına İnönü, "*İstisnasız bütün komşularımızla iyi anlaşma ve barış siyasetinin haiz olduğu mümeyyiz vasıf, kazanılmış dostluklarımızdan asla bir şey eksiltmeksizin bunlara daima ilave imkânını veren sağlamlık ve âdemi inhisardır. Bu itibarladır ki, Yugoslavya'nın hem kendisinin ve hem de Türkiye'nin komşusu bulunan ve kendileriyle aynı dostluk münasebetini idame ettirdiğimiz iki memleketle ahiren yapmaya muvaffak olduğu kıymetli antlaşmaları zikredeceğim. Şüphesiz blok halinde veyahut ayrı ayrı Balkan Antantı üyeleriyle diğer devletler arasında karşılıklı taahhüt çerçevesi dairesinde vuku bulan bütün sureti tesviye ve antlaşmalar gerek Balkan barışı ve gerek uluslararası barış için tesirli ve kıymetli bir muzaheretir"*²³ diyerek cevap verdi. Verilen demeçler, iki ülkenin imzaladıkları antlaşmalara sadık kaldıklarını göstermektedir.

Mayıs 1938'de Başbakan Celal Bayar ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras Belgrad'a giderek, bir önceki yıl Stojadinović'in yaptığı ziyarete karşılık verdiler. Mayıs 1938'de Yugoslavya Savaş ve Deniz Kuvvetleri Bakanı Marić'in Türkiye'yi ziyareti ile de iki ülke arasındaki yakın ilişkiler pekiştirilmiş oldu. Karşılıklı ziyaretlerle pekiştirilen ilişkiler II. Dünya Savaşı öncesinde samimi bir görüntü vermekteydi (İvgen, 2007: 66).

KRAL ALEXANDER'IN TÜRKİYE ZİYARETİ

Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević, gerek komşularının gerekse diğer devletlerin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı saygı gösteren bir lider görüntüsü veren Mustafa Kemal Atatürk ile görüşerek hem onu yakından tanımak hem de Balkanlarda kalıcı bir barışın oluşturulabilmesi için izlenecek politikalar hakkında fikir alışverişinde bulunmak istiyordu²⁴.

Kral Alexander'ın Türkiye'yi ziyaretinden daha önce Kraliçe Mary, annesi ile birlikte İstanbul'a gelmiş ve bir hafta kadar kalmıştı²⁵. Yugoslavya Kraliçesi, annesi Romanya Kraliçesi ile birlikte 4-11 Mayıs 1932 tarihleri arasında İstanbul'u gezdiler. Kraliçeler, yapmış oldukları bu ziyaret sırasında kendilerine gösterilen ihtimam ve alakadan dolayı oldukça memnun olmuşlardı²⁶.

Türkiye'nin Bükreş Orta Elçisi Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey²⁷, 28 Eylül 1933'de Dışişleri Bakanlığı'na, Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević'in, Mustafa Kemal Atatürk hakkında şu cümleleri sarf ettiğini bildirdi. "*Şüphesiz ki Gazi Mustafa Kemal, devrimizin dikkate en layık simasıdır. Teşkilatçı, idareci ve inkılâpçı olarak meydana getirdiklerine hayranım. Her sahada olduğu gibi bir de Ankara'da büyük bir imar gayreti cereyan ettiğini biliyorum. Hâlbuki orada toprak ve iklim o kadar müsait değilmiş. Sakıncası yok; Gazi Mustafa Kemal, muhasım insani anasıra karşı olduğu gibi tabiatın muhasım anasırına karşı da muvaffak oluyorlar"*²⁸. 4 Ekim 1933'te İstanbul'a gelen Alexander Karadjordjević, aynı gün Dolmabahçe Sarayı'nda, Atatürk ile görüştü (Şimşir, IV, 2001: 287-291).

İstanbul Boğazı'nın dışında Tınaztepe ve Zafer torpidoları tarafından karşılanan Dubrovnik gemisi ile gelen Yugoslav Kralı, saat: 9.00'da Ortaköy açıklarına geldi. Burada Dubrovnik gemisine gelen Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras ve Belediye Reisi Muhittin Üstündağ, Kral ve Kraliçeye, Atatürk adına hoş geldiniz diyerek buket verdiler. Saat 10.00'da Dolmabahçe önlerinde demirleyen Dubrovnik gemisine yanaşan İstanbul Motoru, Kral Alexander'ı alarak Dolmabahçe Sarayı'nın rıhtımına getirdi. Rıhtımda Atatürk tarafından karşılanan Kral ile birlikte Saray'ın bahçesine geldiler ve burada Başbakan İnönü Kral'a takdim edildi²⁹.

²³ *Cumhuriyet*, (13 Nisan 1937).

²⁴ Kral Alexander'ın Türkiye ziyareti hakkındaki görüşleri için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/200/366/22.

²⁵ Ömer Erden (2006). *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları*, Ankara: ATAM Yay. s.15. Hariciye Vekaleti'ne şifre yazı ile gelen belgede, Kraliçenin yapacağı gezi ve alınacak tertibat konusunda bilgi verilmektedir. Bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/251/693/27.

²⁶ Belgrad Elçiliği'nden 17 Mayıs 1937 tarihinde gönderilen yazıda; Kraliçenin yapmış olduğu gezi esnasında kendisine gösterilen ilgi ve nezaketten dolayı son derece mutlu olduğu ve teşekkürlerini ilettiği ifade edilmektedir. Ayrıca Kral Alexander'ın da bu durumdan son derece memnun olduğu ve Türkiye ziyaretini sabırsızlıkla arzu ettiği söylenmiştir. Bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/251/694/6.

²⁷ Hamdullah Suphi Tanrıöver, 20 Mayıs 1931'de Bükreş'e 1. sınıf Orta Elçi olarak atanmıştır. Bkz. B.C.A. 030/18/1/2/19/30/8. Bükreş'te Orta Elçi olarak bulunan Hamdullah Suphi Tanrıöver, 28 Haziran 1939'da Büyük Elçiliğe terfi ettirilmiştir. Bkz. B.C.A. 030/18/1/2/87/62/7. 8 Aralık 1944'de ise Ankara'ya geri çağırılmıştır. Bkz. B.C.A. 030/11/1/0/171/35/17.

²⁸ B.C.A. 030/10/251/696/22.

²⁹ *Akşam*, (4 Teşrin-i evvel 1933).

Atatürk ile Kral Alexander'ın görüşmesi 25 dakika kadar sürdü³⁰. Mustafa Kemal Atatürk görüşmede, 14 Eylül 1933'te Ankara'da imza edilen Türkiye ile Yunanistan arasındaki "*İçten Anlaşma Yasası*"nın³¹ sadece barışı hedef aldığını söylemiş, bunun üzerine Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević, Balkanlarda hudutların güvenliği ve barışın geleceği için Yugoslavya'nın Türkiye ile işbirliği yapmasının faydalı olacağını beyan etmiştir. Atatürk de barışın gerekliliğinden bahsederek, Balkanlar'da barışın korunması hususunda işbirliğini memnuniyetle kabul ettiğini ifade etmiştir. Bu esasta devam eden karşılıklı cümlelerden sonra, Balkanlarda barışın korunması için Balkan Devletleri arasında işbirliğinin gerekli olduğu ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki "*İçten Anlaşma Yasası*"nın, Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević tarafından bu yolda atılmış olumlu bir adım olarak kabul edildiği ve Balkan Devletleri arasında barışın kuvvetlendirilmesi için yapılan çalışmaların başarıya ulaşmasında iki ülkenin ortak çalışması gerektiği hususunda iki devlet adamı mutabık kalmışlardır³².

Görüşmeden sonra Atatürk ve Kral yanlarında Dışişleri Bakanı Dr. Tevfik Rüştü Aras, Cumhurbaşkanlığı Baş Kâtibi Yusuf Hikmet Bayur olduğu halde Dubrovnik Destroyeri'ne gittiler. Gemi Atatürk'ün gelişini top atışı ile selamladı. Atatürk destroyerden 15 dakika sonra ayrıldı. Aynı gün saat: 11.00'de Dolmabahçe rıhtımına çıkan Kral ve Kraliçe, Atatürk tarafından kendilerine tahsis edilen otomobil ile şehrin çeşitli yerlerini gezdiler³³.

Gece Atatürk tarafından Kral ve Kraliçe şerefine Dolmabahçe Sarayı'nda verilen yemek geç saatlere kadar sürdü, yemekten sonra gece yarısı saat: 01.00'de bizzat Atatürk tarafından Dubrovnik Destroyeri'ne kadar uğurlanan Kral ve Kraliçe aynı gece Korfu Adası'na gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı³⁴.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk ile Yugoslavya Kralı Alexander arasında 4 Ekim 1933 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda gerçekleşen görüşmenin tutanağı şu şekildedir³⁵:

"Rakip oldukları harp sefinesinde istikbaline gittiğim Yugoslavya Kralı Hazretleri Dolmabahçe rıhtımında karşıya gelen Reisicumhur Hazretleriyle beraber sarayın somaki salonunda ilk resmî mülâkat ve mükâlemeye bulundular Reisicumhur Hazretlerinin tasvipleri ve Kral Hazretlerinin de muvafakatlerinin inzımanı ile bu görüşmede hazır bulundum ve tercüme vazifesini de yaptım.

İki Devlet Reisinin birbirile görüşmelerinden mütevellit memnuniyet ifadelerinin teatisinden sonra evvelâ Kral Alexander'ın İstanbul'a gelirken Varna'da Euxinograde Sarayı'nda Bulgar Kralı Boris'le görüştüğünü ve bu mülakatta hiçbir siyâsî iş bahse konulmayıp muhaverelerinin aile hususlarına inhisar eylediğini ifade buyurdular.

Mustafa Kemal Hazretleri de bir müddet evvel Ankara'da imza edilen Türk-Yunan Misakinin münhasıran sulhu istihdaf ettiğini tavzih buyurdular. Bunun üzerine Yugoslavya Kralı Hazretleri Balkanlarda hudutların ve sulhun istikrarı için Yugoslavya'nın Türkiye ile aralarında mesai teşrikinin faydeli olacağını beyan ettiler ve Türkiye ile Yugoslavya arasında henüz muallak kalan emlak meselesinin halli için emir verdiğini beyan ettiler. Yugoslavya'nın bu vadiideki iyi niyet hareketinden bir şikâyetim olup/olmayacağını sual tarzında söz söylerken bana dönerek Reisicumhurumuz huzurunda sordular ve müteakiben Türkiye ve Yugoslavya Hariciye Nazırlarının aralarında Cenevre'de tabî Hükümetlerinin direktifi dâhilinde tekarrür ettirdikleri bir âdemi tecavüz muahedesi aktedileceğine işaret edilerek bunun kendi arzuları ve tarifleri dâhilinde olduğunu gösterdiler.

Reisicumhurumuz Hazretleri artık muharebeye meydan vermemenin lüzum ve iyiliğinden bahsederek Balkanlarda sulhu muhafaza hususunda mesai teşrikinin memnuniyetle telâkki ettiğini ve bu vadiide çalışmayı teşvik ve himaye buyurdularını ve bu yolda Yugoslavya ile Türkiye'nin çalışmalarının faydeli olacağını ve Cumhuriyet Hükümetine bu yolda direktif verdiklerini ifade ve izhar ettiler. Bu esasta devam eden daha karşılıklı bir iki cümleden sonra Balkanlarda sulhun muhafazası için bütün Balkan Devletleri arasında mesai teşriki hususunda ve bu husus için Yugoslavya Kralı Hazretlerinin gayet iyi ve müsbet bir iş telâkki ettiği Türk-Yunan anlaşmasının Balkan sulhu mesaisini teshil edecek mahiyetini kaydederek Balkanlılar arasında sulhun takriri için derpiş edilen mesai teşrikinin husul bulması için Türkiye ve Yugoslavya Hükümetlerinin birlikte gayret sarfetmeleri lüzum ve faydasında iki Devlet Reisi temâmile mutabık kalmışlardır. Bu hususî mülâkat yarım saat sürmüş ve çok samimî olmuştur.

Müteakiben Mustafa Kemal Hazretleri Kral Akexandre Hazretleriyle birlikte, Kraliçe Hazretlerini ziyaret ve Kral Hazretlerine ziyaret iadesi için birlikte gemiye gittiler.

Sarayda Kral Hazretlerine verilen hususî akşam ziyafetinde yan yana oturan iki Devlet Reisi kendi aralarında görüşmelerine devam etmiş ve gündüzkü resmî muhaverede çizdikleri Balkan sulhu işinde temâmile anlaşmış oldukları her hallerinden mütezahir olmuştur. Kezalik bu akşam ziyafeti vesilesile tanıştıkları İsmet Paşa Hazretleri de Yugoslavya Kralı Hazretlerinin diğer yanında bulduklarından aralarında hayli samimi görüşmeler cereyan ettiği karşıdan müşahede ediliyordu.

³⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, (5 Birinci Teşrin 1933). *Vakit*, (5 Birinci Teşrin 1933).

³¹ *Düstur*, Üçüncü Tertip, XV, s.124.

³² Şimşir (2001). *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, IV, s.289-291; *Atatürk'ün Milli Dış Politikası* (1994). s.225-227.

³³ *Cumhuriyet*, (5 Teşrin-i evvel 1933).

³⁴ *Cumhuriyet*, (5 Teşrin-i evvel 1933). *Hakimiyet-i Milliye*, (5 Birinci Teşrin 1933).

³⁵ *Atatürk'ün Milli Dış Politikası* (1994). (Belge:35), s.225-227.

Şurasını da ayrıca kaydederim ki, sırf siyasi cümlelerin tasrih ettiği gündüzkü mukâlemeleri esnasında Yugoslavya Kralı Hazretlerinin Büyük Reiscumhurumuzun büyük kudreti hakkında hüürnet ve hayırhahlıklarını ifade eden ve Mustafa Kemal Hazretlerinin de umumî harp esnasında ve bilâhare Yugoslavya Krallığının tesis ve tarsininde Kral Alexander Hazretlerinin büyük fedakârane mesaisi ve büyük vatanperverliğini sena eden cümleleri geçmiştir. Ve bu ifadelerini bariz samimiyetine delil olmak üzere Kral Hazretleri Reiscumhur Hazretlerinden kendisini ... arkadaşlığına kabul etmesini reca etmiştir."

Yugoslavya Elçisi Çolak Antić, 25 Kasım 1933'te Türkiye'nin Bükreş Orta Elçisi Hamdullah Suphi Bey'i ziyaret etmişti. Çolak Antić'in ziyaret esnasında yaptığı açıklamalardan, Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević ile kendisinin Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye hakkında besledikleri yüksek hüürnet ve takdirlerini ayrıntılı olarak öğrenmekteyiz³⁶. Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević'in Atatürk ve Türkiye ile ilgili düşüncelerini, *Rewe Des Deux Mondes* muhabirlerinden Mr. Claude Eylav ile 1 Temmuz 1934'te yaptığı mülakattan da öğrenmekteyiz. Yugoslavya Kralı Alexander Karadjordjević, konuşmasının başında Balkanların durumu hakkında görüşlerini ortaya koymuştur. Kral Alexander'a göre; Balkan Devletlerinin ve kendilerinin en mühim vazifelerinin birliklerini muhafaza etmekle beraber; yabancı tesirlerden uzak bir Balkan Bloğu teşkil etmek olduğunu; her şeyden önce barış içinde yaşamayı temin etmeye çalışmaları gerektiğini, geleceğin henüz açık olmadığını, bundan korkulabileceğini fakat Balkan devletlerinin dâhili rejimleri istikrar bulduğu zaman aralarında anlaşmaların da daha kolay olacağını, Avrupa'nın kendilerine ait kısmında samimi bir anlaşma sayesinde dünya barışının kökleşmesine kuvvetli bir şekilde iştirak etmiş olacaklarına inandığını, bütün komşularıyla anlaşmaya hazır olduğunu ve bunu da kendilerinin ispat ettiğini söyledi. Kral Alexander Karadjordjević, Türkiye ve Mustafa Kemal Atatürk hakkında ise şu cümleleri söyledi: "...Biz, Türkler ile gayet iyi anlaşırız. Ben şahsen Türk Milletine karşı büyük bir hüürnet ve muhabbet hissediyorum. Türkler, savaşan fakat entrika yapmayan asil, erkek bir millettir. Türkiye tarihinde küçüklük, hasislik yoktur. Mustafa Kemal Atatürk'ü severim. Zamanın ihtiyaçlarını harikulade güzel gören ve milletini onlara intibak ettirmek için devasa bir mücadele yapan bu dahi adama karşı derin bir sempatim vardır. Geçen sene İstanbul'da birlikte birkaç saat geçirdik. Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsiyeti azametli çizgilerden mürekkeptir. Adeta bir fresk... Türkiye ile akdedilen antlaşmalardan da pek memnunum..."³⁷.

Kral Alexander, 7 Ekim 1934'te Fransa'ya yaptığı bir ziyaret sırasında Marsilya'da Borsa Meydanı'nda bir Hırvat saldırgan tarafından öldürüldü³⁸. Olay sırasında Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou ile bir general de hayatını kaybetti³⁹. Bu olay Türkiye'de büyük bir üzüntüye sebep oldu. Mustafa Kemal Atatürk aldığı bu acı haber üzerine duyduğu üzüntüyü ifade eden bir taziye telgrafı gönderdi. Ayrıca tüm ülkede bayraklar yarıya indirilerek çeşitli eğlence programları da iptal edildi. Cumhuriyet tarihinde ilk defa yabancı bir devlet adamı için milli yas ilan edildi (Erden, 2006: 43).

TÜRKİYE-YUGOSLAVYA EKONOMİK İLİŞKİLERİ

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasi ilişkilerle paralellik arz etmektedir. 1925 yılının sonlarına kadar resmi diplomatik ilişkilerin kurulamayışı ekonomik alanda da yakınlaşmanın önündeki en büyük engeli oluşturdu. Bununla birlikte siyasi ilişkilerin kurulmasının ekonomik ilişkilere yansması da hemen olmadı (İvgen, 2007: 67). Dünya ekonomik krizi, dünyadaki ticari dengeleri olumsuz etkilemişti. Mevcut durumda tüm ülkelerin yaptığı gibi Türkiye de müteakabiliyet ilkesini esas alarak, dış ticarete dengeyi gözetti. Bunun yanında Yugoslavya ile girilen ekonomik ilişkilerde bu ilkeye uzun süre uyulamadı.

Türkiye-Yugoslavya ekonomik ilişkilerinin Yugoslavya lehine bir durum ortaya çıkardığını söylemek mümkündür. Önceleri Türkiye, Yugoslavya'dan 1.000.000 TL civarında bir ithalatta bulunurken bunun yarısı kadar da ihracat yapmaktaydı. Ancak 1920'lerin sonlarından itibaren bu durum değişti ve dış ticarete ciddi bir daralma yaşandı. Dış ticaretteki daralmada uluslararası konjonktürün payı büyüktür. Türkiye'nin bu dönemde izlediği ekonomi politikaları da özellikle ithalat kaleminde yaşanan düşüşte etkili oldu. Şöyle ki, bazı malların Türkiye'de üretilmesi ithalatın azalmasına neden oldu. Örneğin 1929 yılından önce Türkiye, Yugoslavya'dan önemli miktarlarda çimento alırken yerli üretimin ihtiyacı karşılması üzerine bu ürünün ithalatı azaldı⁴⁰.

1929 yılında Türkiye'den Yugoslavya'ya yapılan ihracat, 170.000 ABD Doları iken Yugoslavya'dan yapılan ithalat 397.000 ABD Doları civarında idi. 1932 yılına gelindiğinde ise Türkiye'nin Yugoslavya'ya ihracatı 45.000 Dolara ve ithalatı da 46.000 Dolara geriledi⁴¹. Bu veriler iki sonucu ortaya çıkarmaktadır.

³⁶ B.C.A. 030/10/251/696/22.

³⁷ *Aydın Tarihi*, Sayı:8, (Temmuz 1934), s.389-391.

³⁸ Kral Alexander'ı öldüren kişilerin revizyonist düşüncede oldukları ve amaçlarının Yugoslav birliğini sağlamak olduğunu bildiren yazı için bkz. Türkiye, B.C.A. 030/0/010/000/000/252/698/7. Kral Alexander'ın cenaze törenine Dışişleri Bakanı Tefvik Rüşti Aras'ın başkanlığında kalabalık bir heyet gönderdi. Bkz. B.C.A. 30/18/1/2/48/69/1.

³⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, (10 Birinci Teşrin 1934).

⁴⁰ *Cumhuriyet*, (29 Eylül 1933).

⁴¹ *Cumhuriyet*, (29 Eylül 1933).

Birincisi Türkiye-Yugoslavya dış ticaretinin Türkiye aleyhine seyretilmekte olduğu, ikincisi ise Türkiye-Yugoslavya ticaretinin çok küçük bir hacme sahip olduğudur. Öyle ki, Türkiye açısından Balkan ülkeleri arasındaki ticaretin en az yapıldığı ülke Yugoslavya idi.

Türkiye-Yugoslavya ekonomik ilişkilerindeki bu olumsuz tablonun değiştirilmesi için ilk adımlar Afyon Antlaşması ile atıldı. İki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda Ankara'da 14 Nisan 1932 tarihinde "*Afyon Antlaşması*" imzalandı⁴². Bu antlaşma ile her iki ülkede devlet kontrolü altında ulusal bir kuruluş oluşturulacaktı. Ayrıca İstanbul'da faaliyet gösterecek olan "*Afyon Merkez Bürosu*" kurulacaktı. Bu kuruluş, her iki ülkenin afyon ihtiyacını karşılayacak, ayrıca yabancı ülkelere ihraç etme gibi özel bir yetkiye sahip olacaktı. Bundan sonra iki ülke arasında 1934 yılında geçici ticaret antlaşması yapılarak, 15 yıl boyunca bir antlaşmaya dayanmadan sürdürülen ticari ilişkiler normal seyrine girdi⁴³. İki ülke aynı yıl 17 Aralık 1934'te 2 yıl süreli yeni bir Afyon Antlaşması'na⁴⁴ da imza attılar.

Türkiye ve Yugoslavya 1934 yılından itibaren geçici ticaret antlaşmasının süresini uzatarak ekonomik ilişkilerini sürdürdüler. İki ülke ayrıca, 28 Ekim 1936 tarihinde Ankara'da "*Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesi*"⁴⁵ni imzaladılar. Söz konusu anlaşma 5 Ekim 1936'da yürürlüğe girecek ve 1 yıl geçerli olacaktı. Buna göre iki ülkenin birbirlerine sattıkları mallar, "*en ziyade müsaadeye mazhar millet*"e uygulanan esaslardan farklı bir işleme tabi tutulamayacaktı. Yine anlaşmaya göre; taraflar seyrisefain ve turizm alanlarında "*en ziyade müsaadeye mazhar millet*" muamelesini karşılıklı olarak taahhüt etmekteydiler. Anlaşmaya göre Yugoslavya'dan gelecek mallar için serbest ithal ve kontenjan listeleri mevcutken, Türkiye'den gidecek mallarla ilgili bir kaydın olmaması- yani serbestlik getirilmesi- Türkiye açısından büyük bir kazanç gibi görüldü⁴⁶. Böylece 1932 yılından itibaren girişilen yoğun temaslar sonucu imzalanan seri anlaşmalarla Türk-Yugoslav ekonomik ilişkileri geliştirilmeye çalışıldı. Bu temaslar 1938 yılında Yugoslav ticaret heyetinin Türkiye'deki görüşmeleriyle de sürdürüldü⁴⁷. Ancak girişilen yoğun çabalar 1923-1938 yılları arasında Türkiye- Yugoslavya ekonomik ilişkilerini istenilen düzeye hiçbir zaman yükseltmedi.

KÜLTÜREL VE SOSYAL İLİŞKİLER

Türkiye ile Yugoslavya arasında sosyal ve kültürel alandaki ilişkiler, başlangıçta Yugoslavya'nın kendi ülkesindeki Türkler üzerinde uyguladığı politikalar yüzünden gelişme kaydedemedi. Yugoslavya'daki Türkler üzerindeki ağır baskılar, iki ülke arasında henüz yakın ilişkilerin kurulamadığı 1920'li yıllar boyunca sürdü. Böylece Yugoslavya'da yaşayan Türkler, Yugoslavya Devleti'nin kurulmasından sonra her geçen gün etkinliklerini kaybettiler (İvgen, 2007: 69).

Yugoslavya resmi istatistiklerine göre; Türk nüfusu 1921 yılında 150.322 kişi olup, toplam nüfus içinde %1.26'lık bir yer tutuyordu. 1931 yılında ise 132.924 kişi ve %0.95'lik bir orana sahiplerdi (Özergin, 1963: 16). Yugoslavya'da Müslümanlara ve dolayısıyla da Türklere karşı izlenen genel siyaset; onları ekonomik bakımdan zayıf düşürmek, kültürel gelişmelerini engellemek, bunun sonucunda Yugoslavya'dan göç ederken de ülke dışına büyük servetler çıkarmalarının önüne geçmek amacını taşımakta idi (İvgen, 2007: 69). Sistemli olarak izlenen bu politikanın sonucunda Yugoslavya'dan Türkiye'ye 1923-1933 yılları arasında 108.179 kişi göç etti. İki ülke ilişkilerinin önemli aşamalar kaydettiği 1933 yılından sonra göç hareketi yavaşladı ve 1934-1939 yılları arasında da 7.248 kişi Türkiye'ye göç etti. Böylece 1923-1939 yılları arasında Yugoslavya'dan Türkiye'ye 115.427 kişi göç etmiş oldu (Geray, 1962: 80).

Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında 1914'te imzalanan barış antlaşmasına göre, Osmanlı hâkimiyetinden çıkıp Sırp hâkimiyetine giren Makedonya, Kosova ve Sancak'taki Müslümanlar için Niş'te bir Başmüftülük kurulmuştu. Başmüftülük, İstanbul'daki Halifelik nâmına Meşihat makamına bağlı idi. Müslümanların dinî hizmetlerinin yürütülmesi, vakıf idareleri, dinî eğitim ve miras, evlenme ve boşanma gibi özel hukukla ilgili meselelerine bakıyordu (Turan, 1997: 1749). Yugoslavya Krallığı döneminde Başmüftülük, Niş'ten Belgrad'a alındı. 1924 yılında Türkiye'de Halifeliğin ilga edilmesi ile Yugoslavya Müslümanlarının bağlanacakları bir makam kalmadı.

Güney Yugoslavya'daki Türklerin ve Arnavutların bağlı buldukları cemaat örgütlenmeleri üzerinde 1927 yılından itibaren devletin kontrolü hâkim kılınmaya çalışıldı. Buna bağlı olarak eski seçilmiş müftü ve cemaat idare heyetlerinin yerine hükümetçe tayin edilen bir idare mekanizması kuruldu (Nabi, 1936: 199). 1919 yılında kurulan "*İslam Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti*" bu dönemde Türk ve Arnavutların siyasi teşkilatı halindeydi. 1923 seçimlerinde 14 milletvekili çıkaran cemiyet, Sırbların baskısı üzerine 1925'te milletvekili çıkaramamış ve kapatılmıştır. Bu cemiyetin yayın organı *Hak*, sonra *Hak Yolu*, en sonunda da *Mücahede* Gazeteleri oldu (Yücelden, 1976: 1096).

⁴² *Düstur*, Üçüncü Tertip, XIV, s.1238-1242.

⁴³ *Hakimiyet-i Milliye*, (2 Ağustos 1934).

⁴⁴ *Düstur*, Üçüncü Tertip, XVI, s.1473-1486.

⁴⁵ *Düstur*, Üçüncü Tertip, XVIII, s.121-124.

⁴⁶ *Akşam*, (11 Teşrinisani 1936).

⁴⁷ *Cumhuriyet*, (13 Nisan 1938). *Cumhuriyet*, (14 Nisan 1938).

Yugoslavya Müslümanları 1930 Yugoslavya anayasasının 64. maddesi ile Başmüftülük yerine "Yugoslavya İslam Birliği" adı altında teşkilatlandılar. İslam Birliği'nin başı olan Reisül Ulema, Yugoslavya'daki Müslümanların en yüksek dinî yöneticisi idi. Belgrad'daki merkezin Saraybosna ve Üsküp'te iki önemli alt birimi (Vakıf-Maarif Konseyi ve Ulema Meclisi) ve Banja Luka, Tuzla, Saraybosna, Mostar, Üsküp, Manastır, Prizren ve Yeni Pazar'da müftülükleri vardı. 1936 yılında İslam Birliği Anayasası'nda bazı değişiklikler yapıldı ve buna göre tekkelerin İslam Birliği'ne bağlı olduğu belirtildi. Bu şekilde hazırlanan 23. maddede; "Tekke ve tekkelerin malları vakıf malı sayılır ve bundan dolayı yetkili dini organlar tarafından ehliyetli bulunmaları gerekir ve onlar her türlü işlerinden dolayı yetkili makamlara karşı sorumludurlar" denilmekte idi. Ayrıca mezkûr Anayasanın 51. maddesi bölge vakıf-maarif komisyonunun görevlerini saymakta ve "Cami, mektep, medrese tekke, mezarlık ve diğer dinî ve dinî-egitim kurumlarında düzeni ve temizliği sağlamak" derken de tekkeleri yukarıdaki yerler arasında saymaktadır (Turan, 1997: 1750).

Yugoslavya Müslüman basını da oldukça çeşitliydi. Yayın hayatlarını ağırlıklı olarak Üsküp'te sürdüren Müslüman basınının içinde Türkçe yayınlar çok azdı (İvgen, 2007: 70). Başlıca Türkçe gazeteler 1925'te çıkan *Birlik*, 1927-1929 devresinde çıkan *Sada-yı Millet*, 1928-1929 arası çıkan *Işık* Gazeteleri idi. Bu gazeteler Türkçe; fakat eski yazı ile yayınlanmaktaydılar.

Yugoslavya Türklerinin kültürel olarak *dejenere* olmalarında eğitim imkânlarının sınırlılığı en belirleyici etkeni. Öyle ki, Makedonya Türklerinin eğitim olanakları açısından içinde buldukları koşullar Bulgaristan'dakini aratır vaziyetteydi. Ortaöğretim seviyesinde bir tek Türk okulu yoktu. Yeni Türk harflerinin hiçbir okula girememesi de Türkler arasındaki kültürel gelişimi engellemekteydi⁴⁸.

Yugoslavya devletinin ilk kurulduğu dönemlerde Müslümanların eğitim hayatı nispeten iyi durumdaydı. Nitekim devletin ilk kurulduğu günlerde Üsküp'te *İrfan* ve *Tefeyyüz* adlı iki erkek okulu ve bir de kız ilkokulu vardı. Eğitim tamamen Türkçe idi. Ancak bu üç okulun isimleri 1932-1933 yıllarında Sırpça ile değiştirildi ve eğitim dili de Sırpça'ya çevrildi (Yücelden, 1976: 1097). 17 Temmuz 1936 tarihinde Belgrad elçiliğinden gelen yazıda Sarayevo'da Türkiye-Yugoslavya Dostluk Cemiyeti'nin kurulacağı ve Türk dili kurslarının açılacağı bildirilmiş, bu durum Türkiye'de oldukça olumlu karşılanmıştır⁴⁹. 28-31 Ekim 1936 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyaret eden Yugoslavya Başbakanı Milan Stojadinović'in yaptığı görüşmeler neticesinde iki ülke arasında kültürel münasebetlerin artırılmasına yönelik iyi niyet ifadeleri kullanılmıştır. Bu ziyaretin sonucunda, Türk-Yugoslav üniversitelerinde öğrenci değişimi, üniversitelerde konferanslar tertibi, iki ülkenin birer üniversitesinde Türk ve Yugoslav dili kürsülerinin ihdası konularında mutabık kalınmıştır⁵⁰.

Türkler üzerindeki ekonomik baskılar, sosyal yaşamdaki baskılardan aşağı değildi. Bu çerçevede Yugoslavya Türklerinin en önemli sorunu buradaki Türk emlakı meselesi idi. Bu sorun, gerek Türkiye ile Yugoslavya arasındaki diplomatik ilişkilerin kurulması müzakerelerinde, gerekse bundan sonra Türk Hükümeti tarafından ciddiyetle ele alındı. Balkan Savaşları'ndan sonra Sırbistan'a ilhak edilen arazide oturan Müslümanların hakları ve çıkarları 13 Mart 1914 tarihli İstanbul Antlaşması ile güvence altına alınmıştı. Ancak anlaşmanın imzalanmasından 6 ay sonra başlayan I. Dünya Savaşı, İstanbul Antlaşması'nın hükümlerinin tamamen uygulanmasına imkân vermedi. Savaşın bitiminden sonra Yugoslavya Hükümeti, çeşitli bahanelerle ve aldığı keyfi kararlarla Türklerin tasarruf haklarını ihlâl etmeye başladı. Bu doğrultuda çıkarılan kanunlar ve kararnamelerle Türk emlak ve arazilerine el koyma yoluna gidildi. Sözü edilen el koyma işlemleri esasında yalnızca Türklerin arazi ve emlaklarına özgü değildi. Ancak yoğun olarak Güney Yugoslavya'da yaşayan Türklerin tarıma dayalı bir ekonomik yapıya sahip olmaları, onların bu uygulamalardan en fazla zarara uğramalarına neden olmaktadır⁵¹.

Yugoslavya Hükümeti Ağrar Kararnamesi ile tarım alanında ıslahat adı altında Kosova ve Manastır bölgelerindeki Müslümanların arazilerinin %80'ini hatta bazen tamamını Sırp köylü ve göçmenlerine bedelsiz olarak dağıttı⁵². Yugoslavya Hükümeti, bu el koyma işlemlerini kendi Sırp vatandaşlarının topraklandırılması ve zenginleşmesi için bir araç olarak kullanırken; aynı zamanda bölgeye yerleştirdiği göçmenler eliyle de Müslüman ve Türklerin yaşadıkları bölgelerin etnik panoramasını da değiştirmeyi amaçladı (Nabi, 1936: 198). Yugoslav Hükümeti bunu gerçekleştirirken iki türlü uygulamaya gitti. İlk olarak Türklere ait mal ve araziler üzerinde Türklerin tasarruf haklarını yasakladı. İkinci olarak da, bu malların arazi bölümü üzerinde ziraat kanununu uygulayarak gelişi güzel tasarruf etti (Nadi, 1927). Türklerin

⁴⁸ Üsküp'te Kral Alexander tarafından kurulan ve onun adını taşıyan bir Yüksek Müslüman Medresesi vardı. Ancak Türkçe okutulmadığı için ve dersler tamamıyla Sırpça gösterildiği için burada Türk öğrencilerin yerine Boşnak ve Arnavut öğrenciler eğitim almaktaydı. Bkz. Nabi (1936). *Balkanlar ve Türklük*, s.200-202.

⁴⁹ B.C.A. 030/0/010/000/000/253/702/4.

⁵⁰ Türk-Yugoslav kültürel münasebetleri konulu 11 Mart 1937 tarihli yazı için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/253/703/4. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığının Belgrad Üniversitesi'nde Türk-Yugoslav Talebe Birliği adında bir cemiyetin kurulduğunu bildiren 5 Temmuz 1937 tarihli yazısı için bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/253/703/8.

⁵¹ Nabi, (1936). *Balkanlar ve Türklük*, s.195. Yücelden, (1976). "Yugoslavya Türkleri", s.1092.

⁵² *Cumhuriyet*, (4 Eylül 1926).

ekonomik ve sosyal anlamda çöküntüye uğramasına yol açan uygulamaların feshedilmesi için Türkiye Hükümeti tarafından, Yugoslav Hükümeti nezdinde birçok kez girişimde bulunuldu. Bu girişimlerin bir sonucu olarak Yugoslav Hükümeti, Türk emlakı üzerine konulan haczin kaldırılacağını açıkladı⁵³. Yugoslav Hükümeti'nin teminatına rağmen, Yugoslavya'daki emlakını geri almak üzere Yugoslavya'ya giden bazı Türk tebaasına ait emlakın iade edilmemesi, 1927 yılının sonlarında iki ülke ilişkilerinin soğumasına neden oldu⁵⁴.

Yugoslavya'da Türklere ait mülkler iki grupta toplanmakta idi. Şehirlere ait olan mülkler birinci grubu oluştururken, 1929 yılında Yugoslav Hükümeti bu mülkleri serbest bıraktı⁵⁵. İkinci grup ise, tımar sistemi nedeniyle yararlanılan geniş arazilerdi. Bu geniş araziler köylülere dağıtıldığı için Türklere geri dönmesi mümkün değildi. Türk Hükümeti, bu malların belirli bir para ile telafi edilmesinde ısrarlı davrandı (Özgiray, 1999: 13). Türkiye'nin başvurularına Yugoslav Hükümeti'nin de olumlu karşılık vermesiyle⁵⁶ birlikte yoğun görüşmelerin ardından, 28 Kasım 1933 tarihinde Türkiye ile Yugoslavya arasındaki emlak sorunlarını ortadan kaldıran "Mütekabil Mütalebatın Tesviyesine Müteallik Antlaşma" imzalandı⁵⁷. Antlaşmaya göre Yugoslav Hükümeti, Türk Hükümeti'ne 17 milyon dolarlık bir tazminat ödemeyi kabul etti. Yine antlaşmaya göre Yugoslav Hükümeti, tarım reformu adıyla Güney Yugoslavya'da Türklere ait malların müsaderesine son verdi (Özgiray, 1999: 19). Böylelikle Türkiye ile Yugoslavya arasındaki en önemli sorun olan emlak meselesi çözüme bağlanmış oldu.

Bu sorunun çözülmesinin hemen ardından 6 Haziran 1934 tarihinde "İade-i Mücrimin Sözleşmesi"⁵⁸ ve 3 Temmuz 1934 tarihinde de "Adli, Medeni ve Ticari Münasebata Dair Sözleşme"⁵⁹nin imzalanması iki ülke arasındaki yakınlaşmanın göstergeleri oldu. Bu tarihten sonra Türkiye ile Yugoslavya arasında siyasi ilişkilerin ikili ve çok taraflı bağlarla üst düzeye çıkarılması, sosyal ve kültürel alanda da olumlu sonuçlar verdi⁶⁰.

SONUÇ

24 Temmuz 1923'te Lozan Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Türk Dış Politikası özellikle Balkanlara yönelik bir hassasiyet göstermiştir. 1923-1937 yılları arasında Türkiye'nin yapmış olduğu uluslararası anlaşmaların önemli bir kısmı dostluk ve karşılıklı iyi niyet temalarını konu almaktadır. Söz konusu anlaşmalar, Türkiye hakkında olumlu bir uluslararası havanın doğmasında etkili olmuştur. Bu olumlu hava doğal olarak Balkanlara da yansımış ve Balkan ülkelerinin bazıları ile dostluk anlaşmaları imzalanmıştır⁶¹.

Türkiye birçok devletle olduğu gibi 1925'te Yugoslavya ile de bir Dostluk Antlaşması imzaladı. Bu antlaşma nedeniyle Türkiye-Yugoslavya ilişkileri gelişti. Türkiye ekonomik ve siyasi alanda, komşularında ve özellikle Balkan ülkelerinde de benzer sorunların yaşandığını görmüş ve bunu bir fırsata dönüştürmek amacı ile 1930 yılından itibaren Balkan ülkeleri ile işbirliği içine girmişti. Bu işbirliği arayışlarının temelinde sadece ekonomik nedenler değil siyasi etkenlerde önemli rol oynamaktadır (Barlas, 1996: 264).

Mustafa Kemal Atatürk, 4-5 Ekim 1933 tarihleri arasında İstanbul'a gelen Yugoslavya Kralı Alexander ile Balkanlarda barış ve işbirliği konusunda 4 Ekim 1933 günü Dolmabahçe Sarayı'nda görüşme yaptı. Kral Alexander yapılan görüşmede, Türkiye ile işbirliği yapmak konusunda oldukça arzulu olduklarını ifade etti. Söz konusu ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde önemli bir lokomotif görevi yaptı ve iki ülke arasında yapılacak birçok siyasi ve ekonomik anlaşmanın zeminini hazırladı.

Türkiye ile Yugoslavya arasında Atatürk Döneminde yapılan anlaşmaları kronolojik olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

- 1) 28 Ekim 1925 - Dostluk ve Barış Antlaşması
- 2) 14 Nisan 1932 - Afyon Antlaşması
- 3) 27 Kasım 1933 - Dostluk, Saldırmazlık, Hakemlik ve Uzlaştırma Antlaşması
- 4) 28 Kasım 1933 - Mütekabil Mütalebatın Tesviyesine Müteallik Antlaşma
- 5) 9 Şubat 1934 - Balkan Antantı (Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan, Romanya)

⁵³ *Cumhuriyet*, (4 Temmuz 1927).

⁵⁴ *Cumhuriyet*, (19 Teşrin-i evvel 1927).

⁵⁵ *Cumhuriyet*, (14 Haziran 1929).

⁵⁶ Yugoslavya Kralı'nın emlak meselesinin halledilmesi konusunda Dışişleri Bakanı'na vermiş olduğu talimat hakkında bkz. B.C.A. 30/10/0/250/691/22. Belgrad Elçiliği'nin, Yugoslavya'nın yeni Ağrar Kanunu ve Türk vatandaşlarının emlakına dair raporu hakkında bkz. B.C.A. 030/0/010/000/000/251/696/13.

⁵⁷ *Düştur*, Üçüncü Tertip, XV, s.187-188.

⁵⁸ *Düştur*, Üçüncü Tertip, XVII, s.138-149.

⁵⁹ *Düştur*, Üçüncü Tertip, XVII, s.129-136.

⁶⁰ İki ülke üniversite öğrencilerinin her alanda yakınlaşmasını esas alan Türk-Yugoslav Talebe Birliği'nin 1937 yılında kurulması, iyiye giden ilişkilerin samimiyetini göstermekteydi. Bkz. B.C.A. 30/10/0/253/703/8. *Cumhuriyet*, (6 Birinci Teşrin 1937).

⁶¹ Türkiye, 1923-1937 yılları arasında toplam 26 ülke ile Dostluk Antlaşması imzalamıştır. Bkz. İsmail Soysal (1983). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, I, Ankara: TTK Yay. s.245-250. *Düştur*, Üçüncü Tertip, XV, s.118-119. Osman Metin Öztürk (2001). "Türk Dış Politikasında Balkanlar", *Balkan Diplomasisi*, Ankara: ASAM Yay. s.9.

- 6) 6 Haziran 1934 - İade-i Mücrimin Sözleşmesi
7) 3 Temmuz 1934 - Adli, Medeni ve Ticari Münasebata Dair Sözleşme
8) 28 Ekim 1936 - Ticaret ve Seyrisefain Mukavelesi

KAYNAKÇA

I. ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri

II. RESMİ YAYINLAR

Ayın Tarihi

Düstur

TBMM Kavanin Mecmuası

III. GAZETELER

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyet-i Milliye

Vakit

IV. ARAŞTIRMA ESERLER

ARMAOĞLU, Fahir (1992). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980)*, I, Ankara: İş Bank. Yay.

Atatürk'ün Milli Dış Politikası (Milli Mücadele Dönemine Ait 100 Belge) (1994). II, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1997). (Haz. Nimet Arsan), Ankara: AAM Yay.

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1999). *Tek Adam*, III, İstanbul: Remzi Kitabevi.

BARLAS, Dilek (1996). "İki Dünya Savaşı Arasındaki Dönemde Türkiye'nin Balkanlar ve Avrupa'daki İşbirliği Arayışları", *Beşinci Askeri Tarih Semineri*, (23-25 Ekim 1995), I, Ankara: Genelkurmay ATASE Yay. s.262-266.

EKİNCİ, Berhan (1993). "Yugoslavya'nın Dağılması ve Türkiye" *Balkanlar*, İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yay. s.251-258.

ERDEN, Ömer (2006). *Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Türkiye'yi Ziyaret Eden Devlet Başkanları*, Ankara: ATAM Yay.

EREN, İsmail (1989). "Atatürk'e Ait Yugoslavya Eski Başbakanı M. Stoyadinoviç'in İzlenimleri", *9. Türk Tarih Kongresi (21-25 Eylül 1983)*, III, Ankara: TTK Yay. s.1939-1946.

ESMER, Ahmet Şükrü (1953). *Siyasi Tarih (1919-1939)*, Ankara.

GERAY, Cevat (1962). *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı (1923- 1961)*, Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü.

İVGEN, Ferhat (2007). *1923-1960 Döneminde Türkiye'nin Balkan Politikası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

JELAVICH, Barbara (2006). *Balkan Tarihi*, II, (Çev. Zehra Savan - Hatice Uğur), İstanbul: Küre Yay.

MERAY, Seha L. (1969). *Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler*, Ankara: AÜSBF Yayınları.

NABİ, Yaşar (1936). *Balkanlar ve Türklük*, Ankara: Ulus Basımevi.

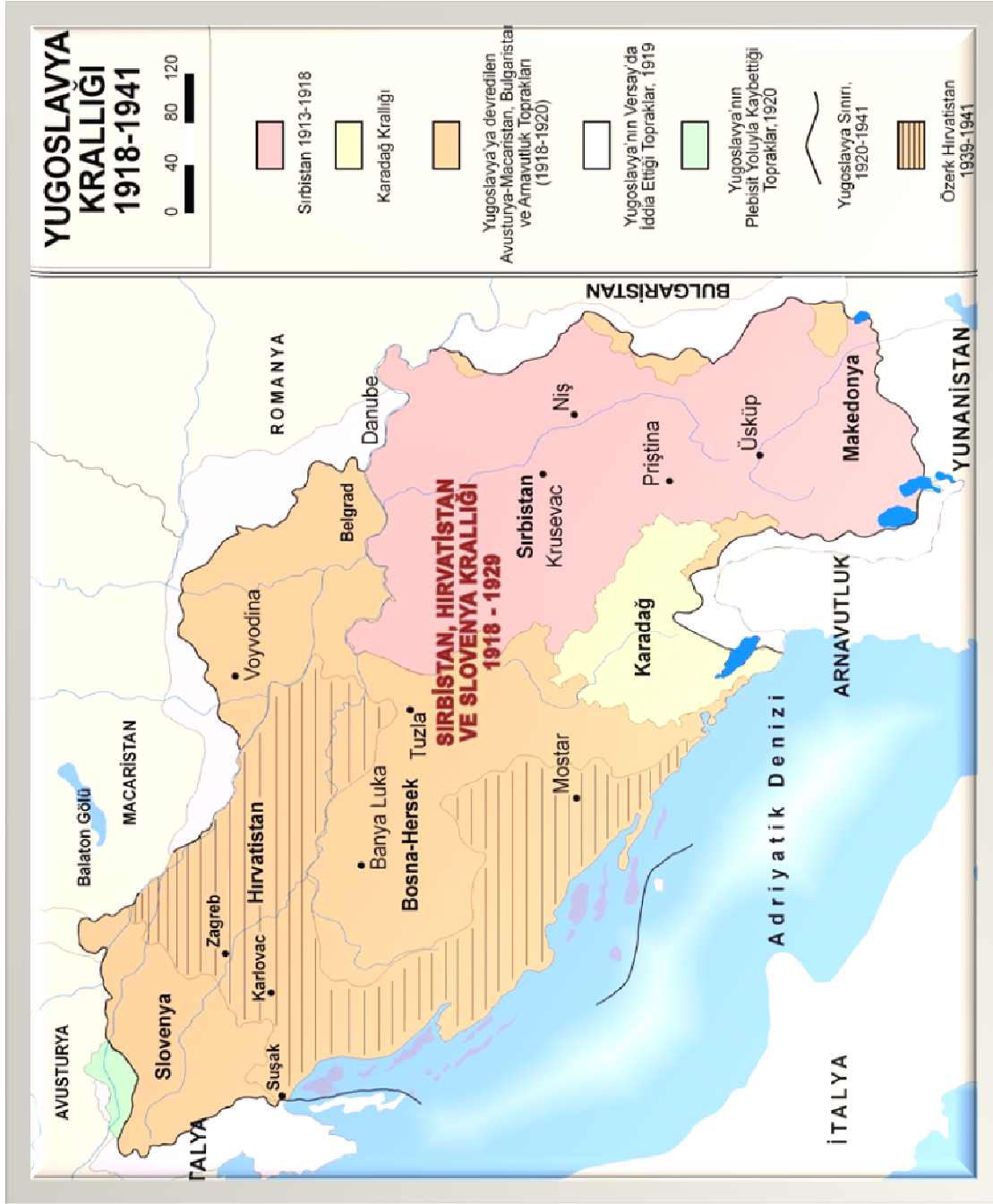
NADİ, Yunus (14 Nisan 1937). "Balkan Antantı Her Zamandan Daha Kuvvetlidir", *Cumhuriyet*.

NADİ, Yunus (20 Mayıs 1927). "Yugoslavya'daki Türkler", *Cumhuriyet*.

ÖZERGİN, M. Kemal (1963). "Yugoslavya'da Yaşayan Türkler", *Türk Kültürü*, Sayı:11, s.14-19.

ÖZGİRAY, Ahmet (1999). "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)", *Tarih İncelemeleri*, Sayı:14, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s.11-24.

EKLER

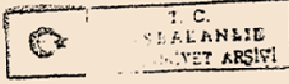
EK 1) Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Haritası

EK 2) Atatürk ve Yugoslav Kralı Dolmabahçe Sarayı'na doğru giderken (4 Ekim 1933)

EK 3) Yugoslav Kralı Dolmabahçe'de

T. C.
DİŞİŞLERİ BAKANLIĞI
DİPLOMATİK ARŞİVİ

بازر و دولت جلیله یه

ذاتہ مخصوصہ

حکومتیہ ہم حدود دولتہ اولان مناسباً تمہ داخلہ پرغور اسلامبولیہ افاتہ بیلیترینیک حکومت
مبتوعہ سنہ نو ندردی بی بز صحیفه لوق عربیہ محرر راپورک اده ایدیلن بیورده سنک بر حورنی لقا تقدیم -
قلندی اخدم -

خارجیہ و دولت ، ارلان عربیہ عمومیہ ریاست جلیله لریله ریاست جمہوریہ قس عمومیان جانب ۱۲ الیسنده
عزت ایدلمندر - ۶ - ۵ نون لانی - ۱۳۱ - داخلہ و دیلوامہ

داخلہ و دیلوامہ

تصیر

بازر و دولت جلیله یه

۹۵۸ - ۵۰ - ۵۲۱

۱۳۱ - ۵ - ۵۲۱

بواباً ہذہ حق عرزانہ خاند اولدی شہ آرخ و تومرستک درجی دیا اولور .

030 10 101 654 27

-4-

EK 4) Türkiye'nin Uluslararası İlişkileri Hakkında Yugoslavya Ateşemiliteri'nin Hazırlamış Olduğu Rapurun Sureti (B.C.A. 030-0-010-000-000-101-654-27)

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti
2. Daire Umum Müdürlüğü
Şube

66 303

Leffi: 1.- 562

T. C.
BAŞBAKANLIK
CUMHURİYET ARŞIVI

Yüksek Başvekâlete

Ankara: 29-11-1934
Hulâsa: Türk-Yugoslav Dostluk
Muhabesinin Yugoslav Ayan
Meclisince de tasdiki hakkında.

122
107

Hükümetimizle Yugoslavya Hükümeti arasında,
Belgrat'ta, 27.11.1933 tarihinde, imza edilen ve Temmuzun
ikinci günü Mebusan Meclisinden geçmiş olan Dostluk,
Hakemi ve Ademi Tecavüz Muhabesinin 10 Temmuz 1934 tarihini-
de Ayan Meclisince de kabul edilmiş olduğu Belgrat Elçiliği-
mizden bildirilmiştir.

Müzakere esnasında Ayan Meclisinde bu münasebetle
gerek Hariciye Nazırı, gerek diğer zevat tarafından vaki
olan ifadatin Elçilikten gönderilen, Fransızca terceme'leri
arzolunmuştur Efendim Hazretleri.

Hariciye Vekili m

Katibi 26. v.

Elçili' Lokrat

Takdim

29.

Hefiz
16.7.35

-5-

030 10 252 697 19

1-

Cevabî muharrerata hangi daire ve şube ifadesile yazıldığına ve umumî ve hususî numaralarının derci nazardır.

EK 5) 27 Kasım 1933'te imzalanan Türk-Yugoslav Dostluk Antlaşması'nın Yugoslav Parlamentosu'nda Onaylandığı (B.C.A. 030-0-010-000-000-252-697-19)

Türkiye Cumhuriyeti
Hariciye Vekâleti

2. nci Daire Umum Müdürlüğü

Şube

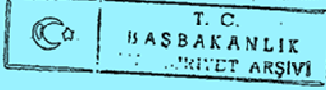
Ankara 17 Temmuz 1936

Hüdaa Yugoslav-Türk Dostluk

Cemiyeti hakkında

13240

367

422
20

Yüksek Başvekâlete

Sarajevo'da bir Türk-Yugoslav Dostluk Cemiyeti teşkil edileceği ve Türk lisanının neşri-tamimi için kurslar açılması derpiş edildiği hakkında Belgrad Elçiliğinden gönderilen yazının bir örneği ilişik olarak yüksek bilgililerine arzolunur .

Sü

Hariciye V. Vekili

Sungur
18.7.36

Ali
Aolu
Cavşogeldi

Maarif Vekâletine de yazılmışdır.

-2-

030 10 253 702 4

EK 6) Sarajevo'da bir Türk-Yugoslav Dostluk Cemiyeti'nin kurulacağı ve Türk dili için kurslar açılacağı
(B.C.A. 030-0-010-000-000-253-702-4)